

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

اصلاح بازار انرژی

بررسی تحولات بازار انرژی ایران

بهار ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طرح اصلاح بازار انرژی

گزارش تحولات بازار انرژی ایران

طرح اصلاح بازار انرژی

گزارش تحولات بازار انرژی ایران

ناشر: موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: بهار ۱۳۹۳

آماده‌سازی ادبی و هنری: دفتر تدوین منابع علمی موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

آدرس ناشر: خیابان شهید باهنر (نیاوران) - جمال آباد - خیابان شهید مختار عسگری - شماره ۶

تلفکس: ۲۶۱۱۶۸۵۲

فهرست مطالب

پیش گفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
۱- تولید و مصرف انواع حامل های انرژی در کشور.....	۱۵
۱-۱- نفت خام.....	۱۵
۱-۲- بنزین.....	۲۴
۳-۱- نفت گاز.....	۲۷
۱-۴- گاز طبیعی.....	۳۰
۱-۵- نتیجه گیری.....	۳۲
۲- مقایسه تولید، مصرف و صادرات انواع انرژی در ایران با دیگر کشورهای دارای منابع انرژی.....	۳۲
۱-۲- گاز طبیعی.....	۳۳
۲-۲- نفت خام.....	۴۰
۳-۲- نتیجه گیری.....	۴۵
۳- مسائل موجود بازار انرژی.....	۴۶
۱-۳- عدم رعایت حقوق مالکیت بنگاه های تولید کننده انرژی.....	۴۶
۲-۳- اختلال در پیام دهی قیمت ها به مصرف کنندگان و تولید کنندگان انرژی.....	۴۷
۳-۳- بار هزینه ای بازار انرژی بر بودجه دولت و کسری بودجه.....	۴۹
۴-۳- تحمیل شوک به اقتصاد ملی از طریق جهش دستوری قیمت ها.....	۵۰
۵-۳- قاچاق سوخت.....	۵۰
۶-۳- آلودگی هوای کلان شهرها.....	۵۱

۳-۷- توزیع ناعادلانه مواهب نفتی میان ایرانیان.....	۵۲
۳-۸- بار سیاسی تغییر قیمت حامل های انرژی.....	۵۳
۳-۹- انحصار در عرضه انرژی.....	۵۴
۳-۱۰- فراهم بودن بستر مناسب برای اعمال فشار بین المللی بر ایران از طریق بازار انرژی.....	۵۴
۳-۱۱- نتیجه گیری.....	۵۴
۴- جمع بندی و نتیجه گیری.....	۵۵
۵- منابع.....	۵۷

فهرست نمودارها

- نمودار ۱- مقایسه درآمدهای مالیاتی و نفتی بودجه دولت..... ۱۶
- نمودار ۲- میانگین بهای سالانه سبد نفتی اوپک طی سالهای ۲۰۰۱ الی ۲۰۱۴..... ۱۷
- نمودار ۳- روند تولید نفت خام ایران طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲..... ۱۸
- نمودار ۴- رشد تولید نفت خام ایران طی سالهای ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲..... ۲۰
- نمودار ۵- روند صادرات نفت خام ایران طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲..... ۲۱
- نمودار ۶- رشد صادرات نفت خام ایران طی سالهای ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲..... ۲۲
- نمودار ۷- روند تولید، صادرات و مصرف نفت خام ایران طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲..... ۲۴
- نمودار ۸- روند تولید و مصرف بنزین طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲..... ۲۵
- نمودار ۹- فاصله بین مصرف و تولید بنزین..... ۲۷
- نمودار ۱۰- روند تولید و مصرف نفت گاز طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲..... ۲۸
- نمودار ۱۱- روند واردات نفت گاز طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۱..... ۲۹
- نمودار ۱۲- روند تولید و مصرف گاز طبیعی طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۱..... ۳۱
- نمودار ۱۳- روند خالص صادرات گاز طبیعی طی سالهای ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۱..... ۳۱
- نمودار ۱۴- کشورهای دارای بیشترین ذخایر گاز طبیعی اثبات شده تا ژانویه ۲۰۱۳..... ۳۴
- جدول ۱- رتبه جهانی روسیه، قطر و ایران در خصوص گاز طبیعی..... ۳۴
- نمودار ۱۵- روند رشد تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی در ایران طی سالهای ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲..... ۳۵
- نمودار ۱۶- روند تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی در قطر طی سالهای ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲..... ۳۶
- نمودار ۱۷- روند تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی در روسیه طی سالهای ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲..... ۳۷
- نمودار ۱۸- شکاف بین تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی قطر، روسیه و ایران طی سالهای ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲..... ۳۸
- نمودار ۱۹- کشورهای دارای بیشترین ذخایر نفت اثبات شده تا ژانویه ۲۰۱۳..... ۴۱

نمودار ۲۰- روند تولید نفت خام در عربستان سعودی، عراق و ایران طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۴.....	۴۲
نمودار ۲۱- روند صادرات نفت خام در عربستان سعودی، عراق و ایران طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲.....	۴۴
نمودار ۲۲- مقایسه شدت انرژی در ایران با متوسط جهانی طی سال‌های ۱۹۸۰ الی ۲۰۱۰.....	۴۹
نمودار ۲۳- وضعیت آلودگی هوای تهران در آبان ماه سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۲.....	۵۱

فهرست جدول‌ها

جدول ۱- رتبه جهانی روسیه، قطر و ایران در خصوص گاز طبیعی.....	۳۴
جدول ۲- میزان تولید، مصرف داخلی و صادرات گاز طبیعی قطر، روسیه و ایران در ۲۰۰۰ و ۲۰۱۲ (بیلیون فوت مکعب).....	۳۹
جدول ۳- رتبه جهانی عربستان سعودی، عراق و ایران در بخش نفت خام.....	۴۲

پیش‌گفتار

طی سه دهه گذشته، قیمت‌گذاری پایین حامل‌های انرژی در بازار داخلی، پدیده‌های نامطلوب بسیاری در پی داشت - از جمله بهره‌برداری ناکارا از انرژی، انباشت تجهیزات و فن‌آوری‌های پرمصرف و انرژی‌بر و قاچاق سوخت - که میزان مصرف انرژی را در کشورمان به سطحی بسیار فراتر از متوسط جهانی رسانده است. روند هدر رفتن سرمایه‌های ارزشمند هیدروکربوری کشور در حالی تا به امروز ادامه دارد که فروش ارزان حامل‌های انرژی، باعث بی‌عدالتی آشکار در توزیع ثروت نفت در جامعه شده است؛ به گونه‌ای که خانوارهای برخوردار سهم بیشتری از یارانه پنهان انرژی را به خود اختصاص داده‌اند. مجموعه این مشکلات، بازار انرژی کشور را به وضعیت بحرانی رسانده و آسیب‌پذیری اقتصاد ملی را در عرصه داخلی و در مواجهه با چالش‌های بین‌المللی افزایش داده است. لذا، گزینه‌ای جز پیگیری جدی برنامه‌ای اصلاحی در این بازار پیش روی سیاست‌گذاران نمانده است. این در حالی است که اجرای ناقص فاز اول قانون هدفمندسازی یارانه‌ها، چالش‌هایی از جمله کسری بودجه سنگین و بحران مالی شرکت‌های تولید و توزیع انرژی را پیش پای دولت یازدهم قرار داده است. با همه این دشواری‌ها، دولت مصمم است با استعانت از خداوند متعال، و به پشتوانه سرمایه عظیم اعتماد ملی، گام‌های

استواری تا تحقق کامل اهداف قانونی در اصلاح بازار انرژی بردارد و پس از سال‌ها، به آرزوی نخبگان و عموم مردم جامه عمل بپوشاند.

قدم نهادن در مسیر اجرای تصمیماتی که به طور مستقیم بر زندگی و رفاه مردم اثر می‌گذارد و حساسیت بالایی دارد، ایجاب می‌کند سیاست‌گذاران دلایل سیاست‌های انتخابی خود را به طور شفاف تبیین کنند و چارچوب نظری و اهداف برنامه اجرایی خود را در معرض دید و قضاوت مردم و نخبگان قرار دهند. در همین راستا، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی اقدام به تهیه مجموعه گزارش‌هایی کرده است که در آن موضوعات مختلف مرتبط با اصلاح بازار انرژی و سیاست‌های حمایتی مطرح می‌شود. این مجموعه از گزارش‌ها، در برگیرنده خلاصه‌ای است از پژوهش‌های صورت گرفته برای طراحی مراحل بعدی اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها که به همت همکاران معاونت پژوهشی مؤسسه تهیه شده است. در این مجموعه تلاش بر این است که مطالب به زبانی ساده و قابل استفاده برای عموم ارائه شود. امیدواریم که مورد استفاده نخبگان، کارشناسان و عموم مردم واقع گردد.

در بخش اول این گزارش تحولات عرضه و مصرف بازار انرژی کشور به تفکیک حامل‌های اصلی مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش دوم، وضعیت تولید، مصرف و صادرات حامل‌های انرژی در ایران با سایر کشورها مقایسه شده است. در بخش سوم، برخی مسائل و چالش‌های موجود در بازار انرژی ایران مورد بررسی قرار گرفته است.

در پایان لازم می‌دانم از گروه تحقیق شامل آقایان مهران بهنیا، علیرضا صابونیه و یاسر ملایی که در به سامان رسیدن این گزارش نقش کلیدی داشتند،

تشکر کنم. همچنین از تمامی همکارانم در معاونت پژوهشی موسسه که در تهیه این گزارش مشارکت فعال و موثر داشته‌اند سپاسگزاری می‌نمایم.

مسعود نیلی

مشاور اقتصادی رئیس‌جمهور

و رئیس مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

مقدمه

اولین گزارش از مجموعه گزارش‌های طرح اصلاح بازار انرژی به "تحولات بازار انرژی ایران" اختصاص یافته است. هدف از این گزارش، تشریح وضع موجود بازار انرژی کشور و شناخت مسائل مختلف این بازار است. طرح اصلاح بازار انرژی شامل هفت بخش اصلی مطالعاتی است که این هفت بخش در کنار یکدیگر، بسته‌سیاستی جامعی را برای پیمودن گام‌های اصلاحی در بازار انرژی کشور ارائه می‌دهند (شکل ۱). اولین گام از مسیر نشان داده در شکل ۱ با بررسی تحولات بازار انرژی شروع می‌شود. در واقع، در این نوشتار "مسئله" را تشریح کرده و نشان می‌دهیم که چرا بازار انرژی کشور نیازمند یک برنامه اصلاحی جامع و فوری است.

بر این اساس، در گزارش حاضر تحولات سمت تولید و مصرف بازار انرژی به تفکیک حامل‌های اصلی بررسی می‌شود و وضعیت کشور از نظر تولید و صادرات نفت و گاز با رقبای اصلی (عربستان و عراق در نفت، و روسیه و قطر در گاز) مقایسه و تحلیل می‌گردد. در انتها نیز فهرستی از مسائل مختلفی که بازار انرژی کشور را در آستانه بحران قرار داده‌اند، ارائه می‌شود. این گزارش نشان می‌دهد که بازار انرژی کشور در شرایط کنونی، چه از سمت تولید، پالایش، و پخش (عرضه)، و چه از سمت مصرف (تقاضا) درگیر مشکلات مختلف است. این مشکلات باعث شده‌اند کشوری که از نظر مجموع ذخایر نفت و گاز دارای

مقام اول را در جهان است از نظر تولید انرژی برای تأمین مصرف داخلی خود با مشکل مواجه شود؛ و در سال‌های اخیر، در مقایسه با رقبای خود، روندهای متفاوتی را در تولید و صادرات انرژی تجربه کند. تداوم چنین وضعیتی نه تنها وضعیت بازار انرژی کشور را بحرانی خواهد کرد، بلکه دیگر نمی‌توان انرژی را مزیت اقتصاد ایران در فضای اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی تلقی کرد. از این رو، در گزارش حاضر، با تشریح وضع موجود بازار انرژی کشور، اجتناب‌ناپذیر بودن اتخاذ برنامه‌ای اصلاحی در این بازار مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

شکل ۱: ساختار کلی مطالعات طرح اصلاح بازار انرژی

۱- تولید و مصرف انواع حامل‌های انرژی در کشور

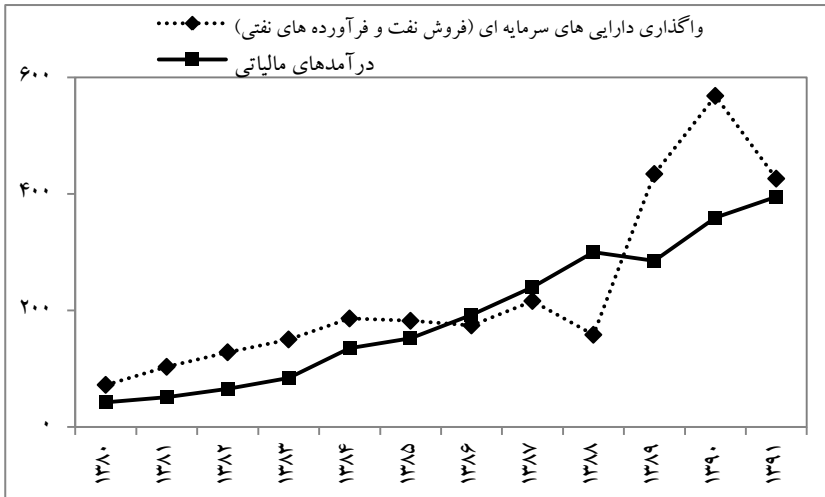
در فصل اول وضعیت عرضه و تقاضای نفت خام، بنزین، نفت گاز و گاز طبیعی در کشور تحلیل و بررسی می‌شود.

۱-۱- نفت خام

ایران با داشتن ۱۵۵ میلیارد بشکه ذخایر نفت، پس از ونزوئلا، عربستان و کانادا، دارای بیشترین ذخایر نفت است که ۹ درصد از مجموع ذخایر نفت جهان و ۱۲ درصد از ذخایر نفت اوپک را به خود اختصاص داده است.^۱ چنین ذخایر ارزشمندی باعث شده است که اقتصاد ایران به صورت اقتصاد متکی به نفت شکل بگیرد. شدت وابستگی اقتصاد ایران به درآمدهای نفت در سال‌های مختلف با تغییراتی همراه بوده، اما به واسطه افزایش قیمت نفت خام (نمودار ۲) در سال‌های اخیر، وابستگی اقتصاد ایران به نفت شدت بیش‌تری یافته است. برای بررسی این موضوع، در نمودار ۱ درآمدهای مالیاتی دولت با میزان استفاده از درآمدهای نفتی در بودجه (فروش نفت خام و فرآورده‌های نفتی) مقایسه شده است. مشاهده می‌شود که در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ میزان استفاده از درآمدهای نفتی در بودجه و در نتیجه وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی به شدت افزایش یافته است.

1. Oil & Gas Journal, January 2013.

نمودار ۱- مقایسه درآمدهای مالیاتی و نفتی بودجه دولت (هزار میلیارد ریال)

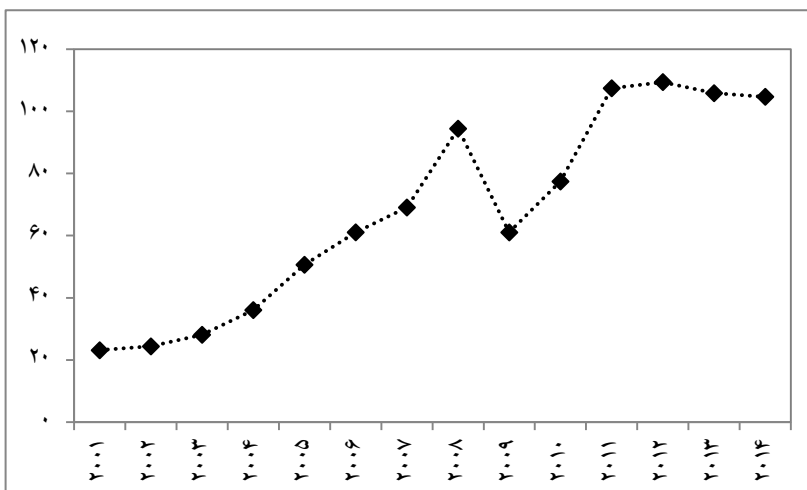

منبع: بانک مرکزی و محاسبات تحقیق

برای بررسی دقیق‌تر نمودار ۱، باید تغییرات قیمت جهانی نفت مورد توجه قرار گیرد. از این‌رو، در نمودار ۲ میانگین بهای سالانه سبد نفتی اوپک طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۴ نشان داده شده است. همان‌گونه که نمودار ۲ نشان می‌دهد، طی سال‌های اخیر قیمت نفت با شیب زیادی افزایش یافته است و تنها در سال ۲۰۰۹ و به واسطه بحران مالی جهانی و کاهش تقاضا برای نفت خام، قیمت نفت دچار کاهش قابل توجهی شده است. تحولات قیمت جهانی نفت باعث تحولات مشابهی در واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (فروش نفت) شده است. بدین صورت که در ۱۳۸۸ (مصادف با سال ۲۰۰۹) میزان درآمدهای نفتی کاهش یافت و در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰، که مقارن با سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ است، با افزایش مجدد قیمت‌های جهانی میزان استفاده از درآمدهای

نفتی در بودجه افزایش یافت. اما در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۳ قیمت نفت از روند باثباتی برخوردار بود. لذا کاهش درآمدهای نفتی مورد استفاده در بودجه در سال ۱۳۹۱، نه با قیمت نفت، بلکه با کاهش میزان تولید و صادرات ایران قابل توضیح است (نمودارهای ۳ و ۵).

نمودار ۲- میانگین بهای سالانه سبد نفتی اوپک طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۴ (دلار برای هر بشکه)^۱

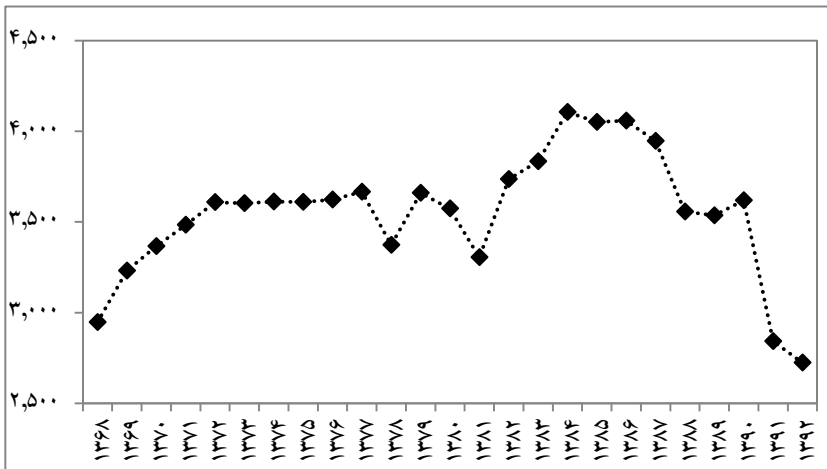
منبع: سازمان کشورهای صادرکننده نفت (OPEC)

طی سال‌های اخیر که تعارض با غرب رو به افزایش بود و هم‌زمان قیمت نفت نیز به سرعت افزایش می‌یافت، وابستگی بیشتر اقتصاد ایران به درآمدهای

۱. اطلاعات سال ۲۰۱۴ تا ابتدای ماه مارس است.

حاصل از فروش نفت باعث آسیب‌پذیری بیش از پیش اقتصاد کشور در مقابل تحریم‌های بین‌المللی شد. لذا تشدید تحریم‌های بین‌المللی آسیب‌پذیری اقتصاد ایران را نمایان ساخت. با اعمال تحریم‌های بین‌المللی بر بخش نفت ایران، روند تولید و صادرات نفت کشور که طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ روندی کاهشی را آغاز کرده بود، در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ با افت شدیدی مواجه شد؛ به‌طوری‌که تولید نفت طی سال ۱۳۹۱ از بیش از ۳/۵ میلیون بشکه به کمتر از ۳ میلیون بشکه رسید. در نمودار ۳ آمار تولید نفت خام ایران بر اساس آمار و اطلاعات بانک مرکزی ج.ا.و شرکت ملی نفت ایران ارائه شده است.

نمودار ۳- روند تولید نفت خام ایران طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲ (هزار بشکه در روز)^۱

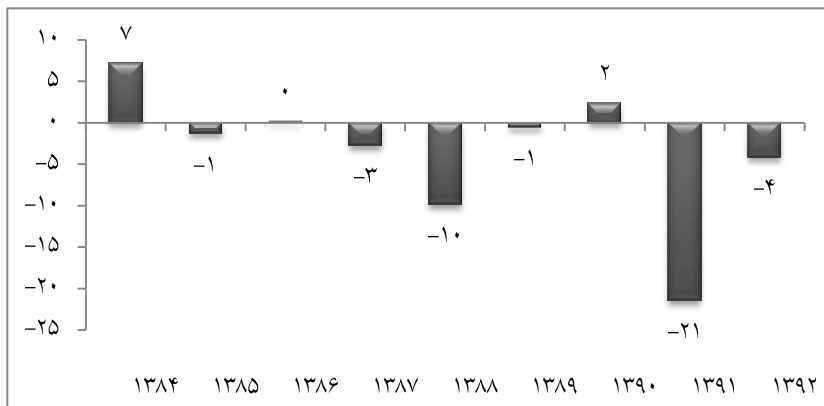

منبع: بانک مرکزی و شرکت ملی نفت ایران

۱. اطلاعات سال ۱۳۹۲ تا فروردین ماه است.

بر اساس آمار نمودار ۳، تولید نفت خام ایران که در سال‌های میانی دهه ۸۰ حدود چهار میلیون بشکه در روز بوده است، در ۱۳۸۴ به بیشترین مقدار خود طی ۲۴ سال مورد بررسی می‌رسد (حدود ۴ میلیون و صد هزار بشکه در روز). ولی از این سال به بعد، به دلیل عدم سرمایه‌گذاری مناسب در حفظ و نگهداری چاه‌های موجود و توسعه میدان‌های جدید، روند کاهشی تولید نفت خام ایران آغاز می‌شود که در نهایت، با تشدید تحریم‌های بین‌المللی تولید نفت خام ایران در ابتدای سال ۱۳۹۲ به حدود ۲ میلیون و ۷۰۰ هزار بشکه در روز کاهش می‌یابد. در نمودار ۴، رشد تولید نفت خام ایران برای سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ ارائه شده است. همانطور که مشاهده می‌شود، رشد تولید از سال ۱۳۸۵ به بعد روندی نوسانی و در بیشتر سال‌ها ارقامی منفی داشته است. به‌طوری که طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ که تحریم‌ها بر علیه صنعت نفت کشور تشدید نشده بود، میانگین رشد تولید نفت ۲- درصد بوده است. با افزایش تحریم‌ها در ۱۳۹۱ و در نتیجه کاهش شدید تولید نفت طی سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲، میانگین رشد سالانه تولید نفت در دوره ۱۳۸۵-۱۳۹۲ به ۴/۷- درصد می‌رسید. یعنی طی یک دوره ۷ ساله، در هر سال، صنعت نفت کشور نزدیک به ۵ درصد نسبت به ابتدای این دوره کوچک شده است.

نمودار ۴- رشد تولید نفت خام ایران طی سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲ (هزار بشکه در روز)^۱

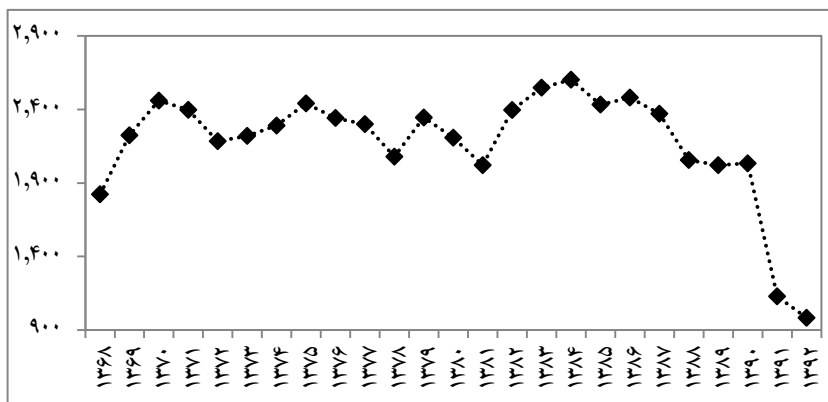
منبع: بانک مرکزی، شرکت ملی نفت ایران و محاسبات تحقیق

در نمودار ۵، روند صادرات نفت خام ایران ترسیم شده است. مشابه تولید نفت خام، صادرات نفت خام نیز در ۱۳۸۴ به بیشترین مقدار خود طی ۲۴ سال گذشته، یعنی حدود ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار بشکه رسید و رفته رفته با نزدیک شدن به دهه ۱۳۹۰ روندی کاهشی را تجربه کرد. با تشدید تحریم‌ها در ابتدای دهه ۹۰، صادرات نفت به شدت افت کرد تا جایی که صادرات نفت خام ایران در ۱۳۹۲ به کمتر از یک میلیون بشکه رسید. در نمودار ۶، رشد صادرات نفت خام ایران ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در ۱۳۹۱ و با اعمال تحریم‌ها بر علیه صنعت نفت کشور، صادرات نفت در حدود ۴۴ درصد کاهش یافت. همان‌طور که اشاره شد، افزایش وابستگی اقتصاد ایران و بودجه دولت به

۱. اطلاعات سال ۱۳۹۲ تا فروردین ماه است.

درآمدهای نفتی در سال‌های پایانی دهه ۸۰ آسیب‌پذیری اقتصاد کشور را از سمت درآمدهای نفتی و واردات ناشی از ورود ارزهای نفتی به اقتصاد، افزایش داده بود. لذا اقتصاد کشور در شرایطی قرار گرفت که افزایش تحریم‌ها در دو حوزه تجارت و نفت بیشترین آسیب را به اقتصاد کشور وارد کرد. به‌طوری که رشد اقتصادی منفی ۵/۸ درصدی سال ۱۳۹۱ که در حدود نیمی از آن از رشد منفی بخش نفت ناشی می‌شد، یکی از مهم‌ترین آثار آن بوده است.^۱

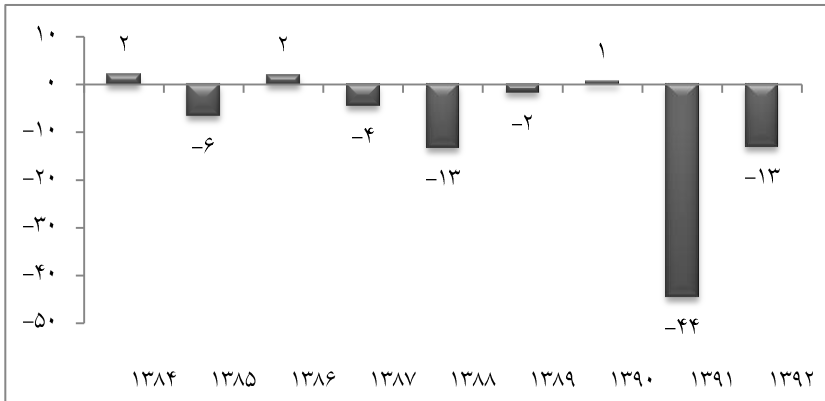
نمودار ۵- روند صادرات نفت خام ایران طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲ (هزار بشکه در روز)

منبع: بانک مرکزی و شرکت ملی نفت ایران

۱. رک: گزارش بررسی تحولات اقتصاد کلان.

نمودار ۶- رشد صادرات نفت خام ایران طی سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲ (هزار بشکه در روز)^۱

منبع: بانک مرکزی، شرکت ملی نفت ایران و محاسبات تحقیق

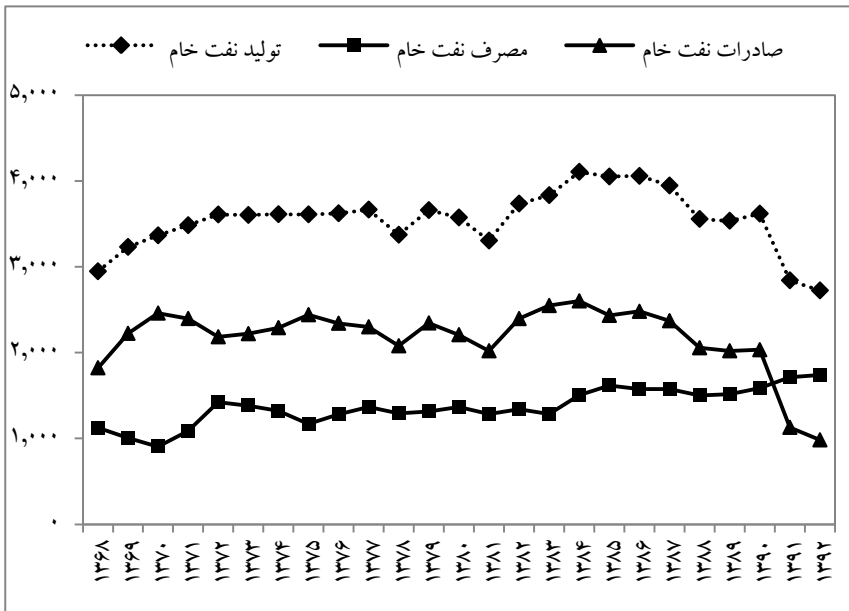
در نمودار ۷، روند مصرف و تولید و صادرات نفت کنار هم ترسیم شده‌اند. مشاهده می‌شود که بر خلاف روند تولید و صادرات که نوسانات زیادی طی سال‌های مورد بررسی داشته‌اند، روند مصرف باثبات بوده است و به طور متوسط طی ۲۴ سال گذشته ۲/۳ درصد در هر سال رشد داشته است. حتی در ۱۳۹۱ که رشد اقتصادی ۵/۸- بوده است، مصرف نفت افزایش داشته است.

در مجموع، مشاهده می‌شود که با وجود ذخایر بسیار مناسب نفت ایران، نه‌تنها امکان افزایش تولید حاصل نشده است، بلکه در سال‌های اخیر به دلیل تشدید تحریم‌ها و عدم سرمایه‌گذاری‌های لازم، تولید کاهش هم یافته است. از طرفی، رشد تقاضای داخلی نفت، فشار بیشتری بر صادرات نفت وارد کرده است و با توجه به اینکه نفت به مصرف‌کنندگان داخلی با قیمت‌هایی در حدود

۱. اطلاعات سال ۱۳۹۲ تا فروردین ماه است.

۱۵ درصد قیمت‌های بین‌المللی به فروش می‌رسد، هزینه فرصت افزایش تقاضا در داخل با وجود افت شدید صادرات، بسیار بالا رفته است. این موارد در حالی رخ داده است که در سال‌های اخیر عراق توانسته است با جذب سرمایه‌گذاری قابل توجه، به سرعت تولید نفت خود را افزایش دهد. عربستان نیز با افزایش تولید خود طی سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ سعی کرد مانع بروز آثار کاهش صادرات نفت ایران بر بازار جهانی نفت شود. لذا تداوم وضعیت فعلی بدان معنی است که ایران رفته رفته جایگاه خود را به رقبای سنتی و تازه وارد در بازار انرژی واگذار می‌کند و با مرور زمان بازگشت به جایگاه قبلی دشوارتر خواهد بود. بر این اساس، اصلاح سازوکارهایی که منجر به بروز چنین وضعیتی در تولید، صادرات و مصرف نفت شده‌اند برای توسعه صنعت نفت، و در نتیجه توسعه اقتصادی کشور، امری ضروری است.

نمودار ۷- روند تولید، صادرات و مصرف نفت خام ایران طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲ (هزار بشکه در روز)

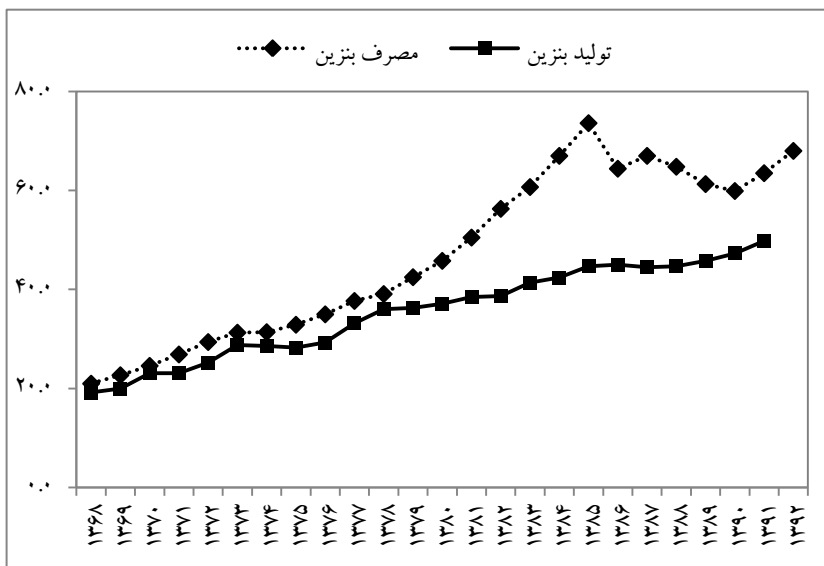
منبع: بانک مرکزی و شرکت ملی نفت ایران

۲-۱- بنزین

در گزارش آسیب‌شناسی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها (گزارش دوم از مجموعه گزارش‌های طرح اصلاح بازار انرژی) روند تغییرات قیمت‌های اسمی و حقیقی بنزین به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است. لذا در این بخش تغییرات تولید، مصرف و واردات بنزین مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نمودار ۸، روند تولید و مصرف بنزین کشور ارائه شده است. همان‌طور که در این نمودار دیده می‌شود، مصرف بنزین در ایران همواره بالاتر از تولید آن بوده و طی سال‌های ۱۳۷۷ تا

۱۳۸۵ فاصله مصرف و تولید سال به سال افزایش یافته است. از ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰، با اجرای طرح‌هایی چون سهمیه‌بندی بنزین و هدفمندسازی یارانه‌ها، افزایش مصرف بنزین مهار شد^۱. ولی طی سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲، با ثابت ماندن قیمت بنزین در کنار افزایش تورم، مصرف این سوخت مجدداً روند افزایشی خود را مشابه سال‌های گذشته آغاز.

نمودار ۸- روند تولید و مصرف بنزین طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲ (میلیون لیتر در روز)

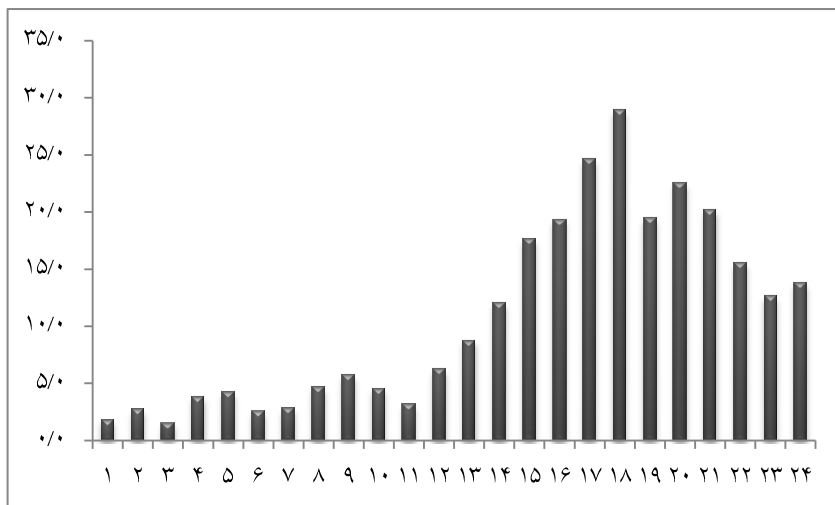
منبع: آمارنامه انرژی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران

۱. برای بررسی بیشتر طرح‌های اجرا شده طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰، نک: گزارش آسیب‌شناسی هدفمندسازی یارانه‌ها.

در نمودار ۹، فاصله بین مصرف و تولید بنزین نشان داده شده است. قاعدتاً این فاصله باید با واردات بنزین تأمین شود.^۱ مشاهده می‌شود که پس از کاهش واردات بنزین در سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۰، در ۱۳۹۱ واردات بنزین مجدداً افزایش یافته است. با توجه به رشد مصرف بنزین در ۱۳۹۲، به نظر می‌رسد که افزایش واردات بنزین در این سال نیز تداوم داشته است. در مجموع، واردات زیاد بنزین در کنار مسائل زیست محیطی ناشی از مصرف بالای بنزین در کلان‌شهرهای کشور و افزایش انگیزه قاچاق بنزین به دلیل افزایش فاصله قیمت‌های داخلی و خارجی، تداوم شرایط فعلی در بازار بنزین را دشوار کرده است. لذا اتخاذ برنامه‌ای برای صرفه‌جویی در مصرف بنزین، افزایش انگیزه برای تولید بنزین در کشور، کاهش انگیزه برای قاچاق سوخت، و کاهش آلودگی هوا و آثار زیست محیطی افزایش مصرف سوخت از اولویت‌های نظام برنامه‌ریزی کشور است. تداوم شرایط فعلی موجب می‌شود که بخش مهمی از ثروت ملی و منابع حاصل از فروش نفت، با افزایش بی‌رویه و غیربهره مصرف بنزین، نه تنها اتلاف شود، بلکه با افزایش آلودگی هوا در جهت افزایش بیماری‌ها و کاهش کیفیت زندگی شهروندان هزینه شود.

۱. آمار رسمی واردات بنزین که شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران منتشر می‌کند، فاصله بین مصرف و تولید بنزین را پوشش نمی‌دهد؛ بدین معنی که آمار واردات بنزین با فاصله بین مصرف و تولید انرژی در ۱۳۹۱ حدود ۱۲ میلیون لیتر در روز اختلاف دارد. ممکن است این اختلاف ناشی از آن باشد که آمار تولید بنزین پتروشیمی‌ها در آمار تولید بنزین شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ذکر نمی‌شود. لذا صحیح‌تر است به جای استفاده از آمار واردات بنزین، از فاصله بین مصرف و تولید به عنوان آمار کمبود بنزین در کشور استفاده شود.

نمودار ۹- فاصله بین مصرف و تولید بنزین (میلیون لیتر در روز)

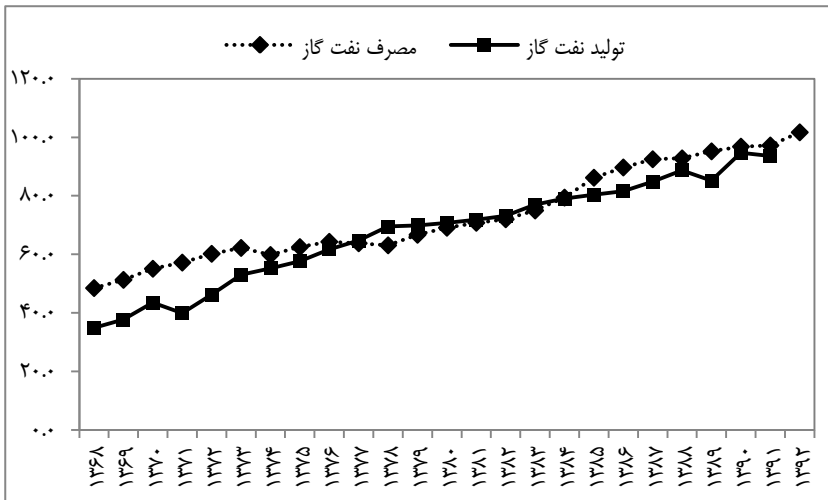
۱-۳- نفت گاز

مسائل بازار نفت گاز نیز مشابه بازار بنزین است. با این تفاوت که فاصله بین قیمت‌های داخلی و خارجی در خصوص نفت گاز بیش از بنزین است. قیمت بنزین در ۱۳۹۲ حدود ۳۰ درصد قیمت‌های بین‌المللی بوده است، در حالی که قیمت نفت گاز در این سال کمتر از ۱۰ درصد قیمت‌های جهانی بوده است. لذا انگیزه قاچاق این فرآورده بسیار بیش از انگیزه قاچاق بنزین است و از آنجا که تنها حدود نیمی از ۱۰۰ میلیون لیتر مصرف روزانه نفت گاز در کشور به وسیله کارت‌های هوشمند سوخت عرضه می‌شود، امکان قاچاق این فرآورده نیز بیش از بنزین است. با این اوصاف، افزایش روزافزون مصرف نفت گاز در کشور هشداری است بر هدررفت منابع خدادادی انرژی کشور. در نمودار ۱۰ تولید و

مصرف نفت گاز طی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۲ نشان داده شده است. مصرف نفت گاز در ۲۱ سال از ۲۴ سال مورد بررسی رشد مثبت داشته است و مصرف این فرآورده با متوسط رشد سالانه ۳/۲ درصد، از کمتر از ۵۰ میلیون لیتر در روز در ۱۳۶۸ به بیش از ۱۰۰ میلیون لیتر در روز طی سال ۱۳۹۲ رسیده است.

مصرف نفت گاز تنها در سال‌های ۱۳۷۴، ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ رشد منفی داشته است و حتی افزایش ۸۰۰ درصدی قیمت در سال ۱۳۸۹ نتوانست رشد مصرف این حامل را مهار کند. زیرا نفت گاز برای مصرف داخلی به قدری پایین قیمت‌گذاری شده که رشد ۸۰۰ درصدی سال ۱۳۸۹ قیمت این محصول را به کمتر از ۳۰ درصد قیمت جهانی رساند و در حال حاضر نیز با افزایش نرخ ارز، قیمت نفت گاز کمتر از ۱۰ درصد قیمت جهانی است.

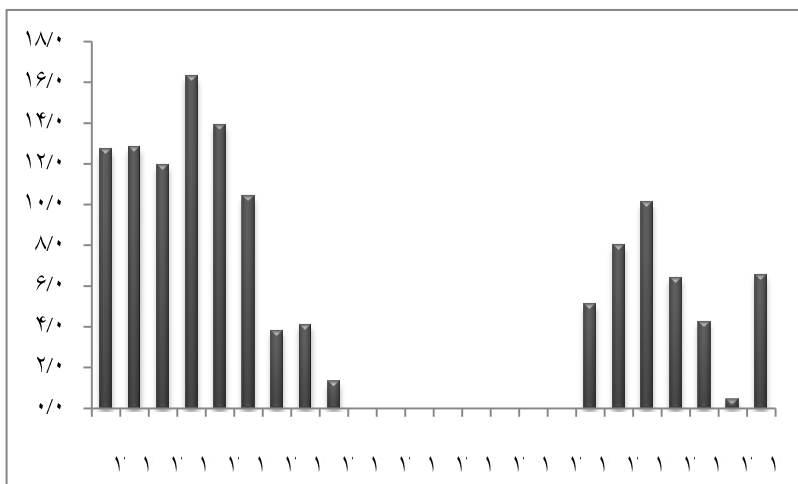
نمودار ۱۰- روند تولید و مصرف نفت گاز طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۲ (میلیون لیتر در روز)

منبع: آمارنامه انرژی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران

همان‌طور که از نمودار فوق برمی‌آید، تولید نفت گاز در ایران همواره هم‌تراز با مصرف آن، و در برخی از سال‌ها بیش از مصرف بوده است. با توجه به میزان تولید نفت گاز در کشور، افزایش بهره‌وری مصرف از طریق ایجاد امکان نوسازی ناوگان حمل‌ونقل خودروهای سنگین و همچنین کاهش خروج این فرآورده به خارج از کشور از طریق اصلاح قیمت آن، منجر به صادرات نفت گاز می‌شود. این در حالی است که هم‌اکنون واردات نفت گاز به حدود ۶/۵ میلیون لیتر در روز رسیده است (نمودار ۱۱). در مجموع در بازار نفت گاز نیز انجام اصلاحاتی فوری با هدف افزایش بهره‌وری مصرف این فرآورده ضروری است.

نمودار ۱۱- روند واردات نفت گاز طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۱ (میلیون لیتر در روز)

منبع: آمارنامه انرژی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران

۴-۱- گاز طبیعی

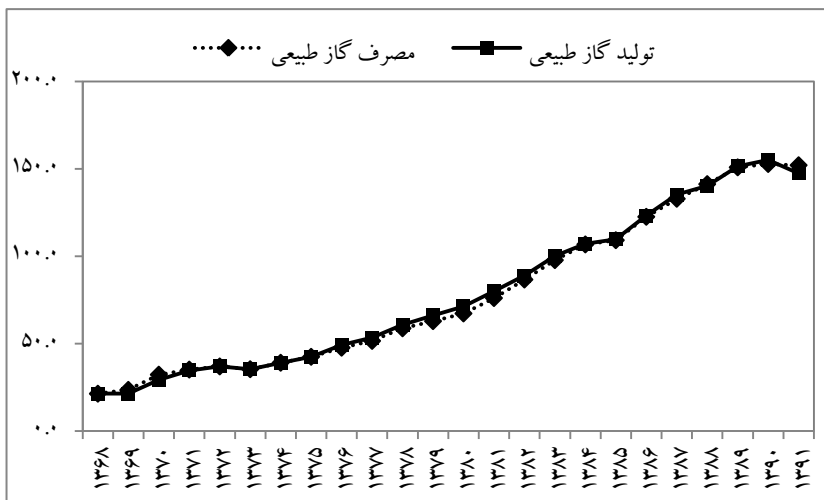
ایران با داشتن ذخایر فراوان گاز طبیعی، پس از روسیه، دومین کشور از نظر ذخایر غنی گاز طبیعی به شمار می‌رود و حدود ۱۶ درصد از کل ذخایر گاز دنیا در ایران واقع شده است. بیش از دو سوم ذخایر گاز ایران در میادینی غیر مشترک قرار دارد که اکثر آن‌ها توسعه نیافته‌اند و به دلیل عدم سیاست‌گذاری مناسب در این بخش، امکان بهره‌برداری از بخش عمده‌ای از ذخایر گاز کشور میسر نشده است. از نظر تولید گاز نیز ایران پس از آمریکا و روسیه در رتبه سوم قرار داد. با توجه به وسعت و جمعیت ایران در مقایسه با دو کشور آمریکا و روسیه، انتظار می‌رود که با این حجم تولید، ایران جزو صادرکنندگان اصلی گاز در دنیا باشد. ولی میزان مصرف بسیار بالای گاز در ایران مانعی بزرگ برای تحقق این موضوع است. ایران از نظر مصرف گاز در دنیا در رتبه سوم قرار دارد و تنها در کشورهای آمریکا و روسیه مصرف گاز بیش از ایران است. در نمودار ۱۲ روند تولید و مصرف گاز ایران نشان داده شده است. مشاهده می‌شود که با وجود رشد بالای تولید گاز در ایران، تقریباً تمامی آن به مصرف داخلی می‌رسد و بخش بسیار کمی از گاز استخراج شده صادر می‌شود. قیمت پایین گاز طبیعی مصرفی در داخل باعث شده است که این نعمت خدادادی به شکل ناکارآمدی مصرف شود و بهره‌وری مصرف انرژی در ایران به شدت پایین باشد.^۱ در نمودار ۱۳ نیز خالص صادرات گاز طبیعی ایران ترسیم شده است. نمودار ۱۳ نشان می‌دهد که با وجود ذخایر بسیار فراوان گازی، ایران به صورت خالص در بسیاری از سال‌ها، واردکننده گاز طبیعی بوده است.^۲

۱. نک: گزارش آسیب‌شناسی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها.

۲. این موضوع در فصل سوم مفصل بحث خواهد شد.

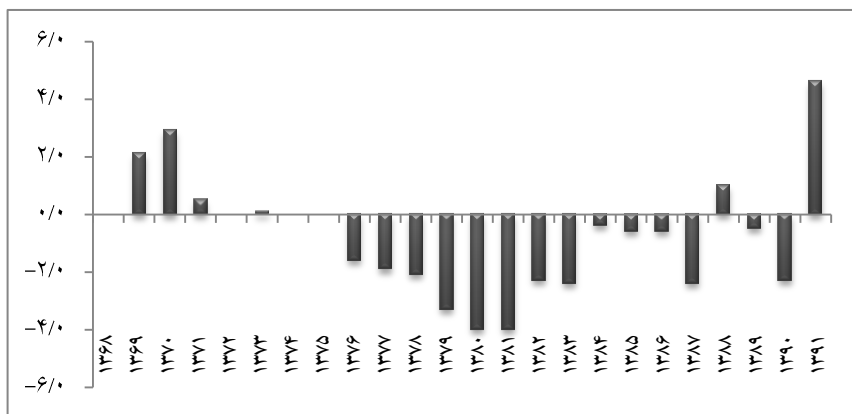
گزارش تحولات بازار انرژی ایران / ۳۱

نمودار ۱۲- روند تولید و مصرف گاز طبیعی طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۱
(میلیارد متر مکعب)

منبع: بانک مرکزی / گزارش تحولات اقتصادی

نمودار ۱۳- روند خالص صادرات گاز طبیعی طی سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۱
(میلیارد متر مکعب)

منبع: بانک مرکزی / گزارش تحولات اقتصادی

۵-۱- نتیجه گیری

در این فصل وضعیت تولید و مصرف نفت خام، بنزین، نفت گاز و گاز طبیعی بررسی شد. در بخش نفت به دلیل اعمال تحریم و عدم سرمایه گذاری در این بخش، روند تولید و صادرات ایران سیر نزولی داشت. در بخش گاز طبیعی نیز ایران با وجود ذخایر فراوان گاز طبیعی، در بسیاری از سالها واردکننده گاز طبیعی بوده است. در خصوص بنزین و نفت گاز نیز قیمت گذاری نامناسب این حاملها منجر به رشد بالای مصرف آنها در کشور شده است که به احتمال زیاد بخش قابل توجهی از افزایش مصرف با قاچاق این دو حامل قابل توضیح است. در مجموع، تحولات تولید، مصرف و تجارت (صادرات و واردات) حاملهای بررسی شده نشان می دهد که سمت عرضه این حاملها به دلیل تحریمها و سیاست گذاریهای داخلی با محدودیت مواجه است، و سمت تقاضای آنها نیز به دلیل قیمت گذاری پایین، با مازاد تقاضا روبرو است که یا منجر به افت صادرات شده یا افزایش واردات را در پی داشته است. تداوم این وضعیت هزینه های افزون تری را به کشور تحمیل می کند.

۲- مقایسه تولید، مصرف و صادرات انواع انرژی در ایران با

دیگر کشورهای دارای منابع انرژی

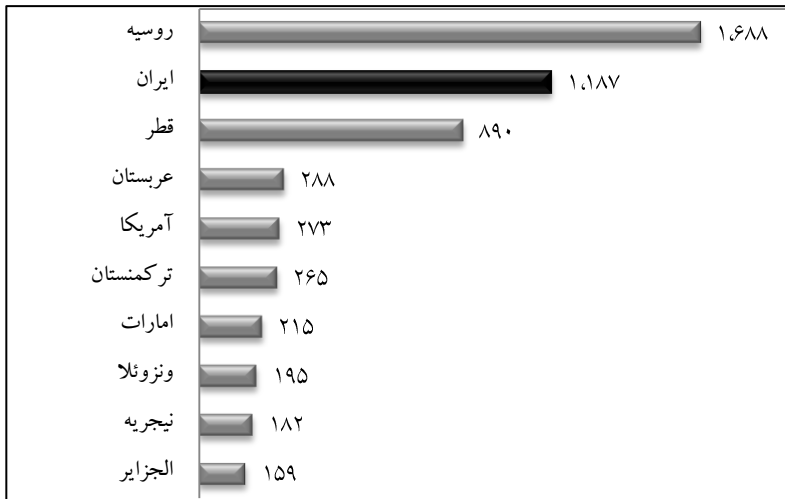
در بخش گذشته مشاهده شد که بازار انرژی کشور در وضعیت مناسبی قرار ندارد. به منظور روشن تر شدن این شرایط و ارائه تصویری بهتر، در این بخش وضعیت بازار نفت و گاز طبیعی کشور را با کشورهای رقیب ایران در این حوزه ها مقایسه می کنیم. این مقایسه نشان می دهد در شرایطی که اقتصاد ایران

به دلیل عدم جذب سرمایه‌گذاری‌های مناسب امکان توسعه تولید و صادرات نفت و گاز خود را نیافته است، کشورهایی چون قطر و عراق توانسته‌اند از فرصت‌های موجود بیشترین بهره را ببرند و با وجود برخورداری از پتانسیل‌های تجاری و ترانزیتی کمتر در مقایسه با ایران، جایگاه مناسب‌تری را در بازارهای بین‌المللی نفت و گاز از آن خود کرده‌اند. این بررسی نشان می‌دهد که عدم اجرای برنامه‌ای اصلاحی در بازار انرژی هزینه‌های سنگینی را به دلیل به حاشیه رانده شدن ایران در بازارهای بین‌المللی انرژی به اقتصاد کشور تحمیل خواهد کرد.

۲-۱- گاز طبیعی

در این بخش وضعیت تولید، مصرف، صادرات و واردات گاز طبیعی ایران و دو کشور قطر و روسیه بررسی خواهد شد. بر اساس اطلاعات نمودار ۱۴، روسیه، ایران و قطر سه کشور با بالاترین میزان ذخایر گازی در سطح جهان‌اند.^۱ با توجه به این امر ضروری است تحولات تولید، مصرف و صادرات گاز طبیعی این سه کشور را به عنوان رقبای بالقوه مقایسه کنیم.

نمودار ۱۴- کشورهای دارای بیشترین ذخایر گاز طبیعی اثبات شده تا ژانویه ۲۰۱۳
(تریلیون فوت مکعب)

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

در جدول ۱ چکیده‌ای از وضعیت سه کشور روسیه، قطر و ایران در بخش گاز طبیعی ارائه شده است. مشاهده می‌شود که ایران از نظر مصرف گاز سومین کشور در جهان شناخته می‌شود (پس از آمریکا و روسیه). باید گفت که از نظر مصرف گاز طبیعی کشورهایی چون چین و ژاپن پس از ایران قرار دارند.

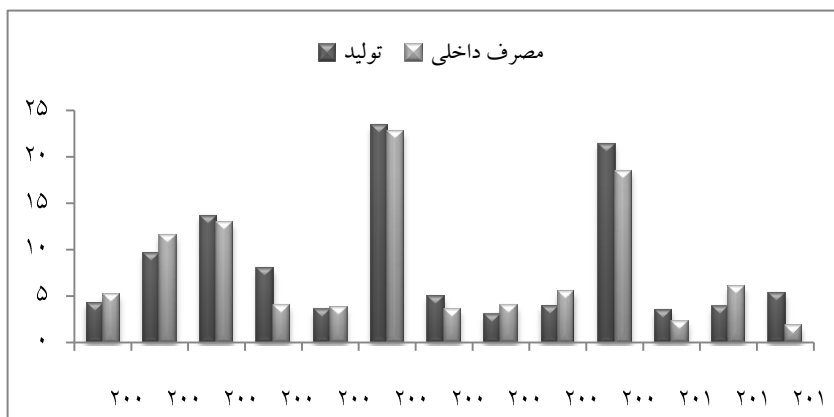
جدول ۱- رتبه جهانی روسیه، قطر و ایران در خصوص گاز طبیعی^۱

کشور	رتبه ذخایر گازی	رتبه تولید گاز طبیعی	رتبه مصرف گاز طبیعی
روسیه	۱	۲	۲
ایران	۲	۳	۳
قطر	۳	۵	۲۹

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

۱. اطلاعات مرتبط با ذخایر گازی مربوط به ژانویه ۲۰۱۳ و باقی اطلاعات مربوط به سال ۲۰۱۲ است.

بر اساس اطلاعات نمودار ۱۲، در ایران میزان مصرف داخلی گاز طبیعی بسیار نزدیک به تولید آن است و حتی در بیشتر سال‌ها میزان مصرف داخلی بر میزان تولید آن پیشی گرفته است. مهم‌ترین دلالت این نمودار آن است که ایران با وجود ذخایر بسیار فراوان گاز طبیعی، نه تنها مازادی برای صادرات گاز طبیعی ندارد، بلکه در برهه‌هایی نیاز به واردات گاز طبیعی داشته است. در نمودار ۱۵ روند رشد تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی در ایران طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲ (درصد)

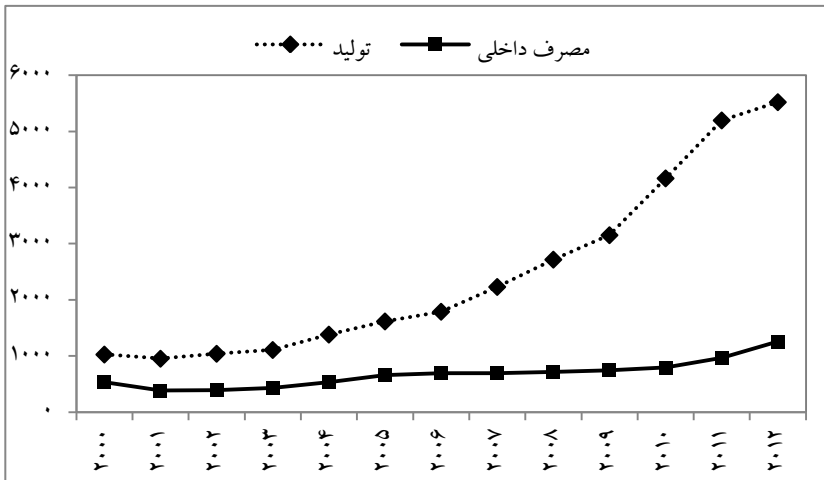

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

بر اساس نمودار فوق، با وجود تفاوت‌هایی در نرخ رشد تولید و مصرف داخلی، در طول زمان روند رشد تولید و مصرف در ایران به صورت پایاپای حرکت کرده است. این نمودار نشان می‌دهد که هر قدر تولید افزایش یافته است، به همان اندازه مصرف شده است. به دلیل قیمت پایین گاز طبیعی در

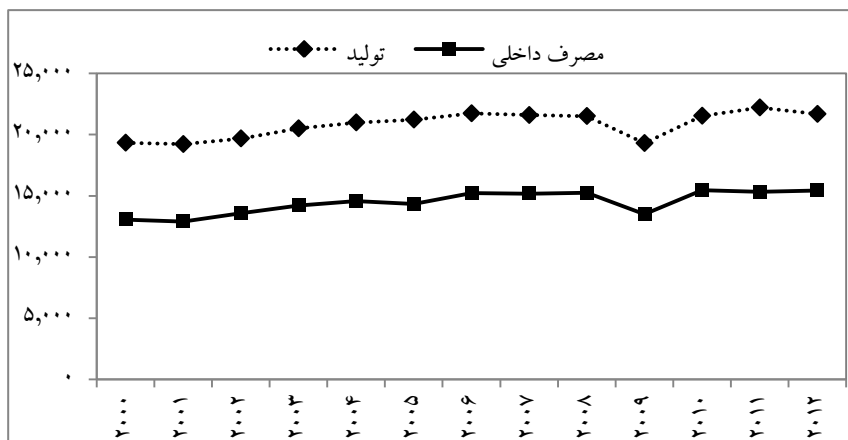
داخل و سیاست‌گذاری دولت برای توسعه گازرسانی به مناطق مختلف، هر قدر گاز عرضه شده است، همان میزان تقاضا هم برای آن ایجاد شده است. برای روشن‌تر شدن موضوع، در نمودارهای ۱۶ و ۱۷، میزان مصرف و تولید دو کشور رقیب ایران در زمینه گاز (قطر و روسیه) به نمایش گذاشته شده است.

نمودار ۱۶- روند تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی در قطر طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲ (بیلیون فوت مکعب)

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

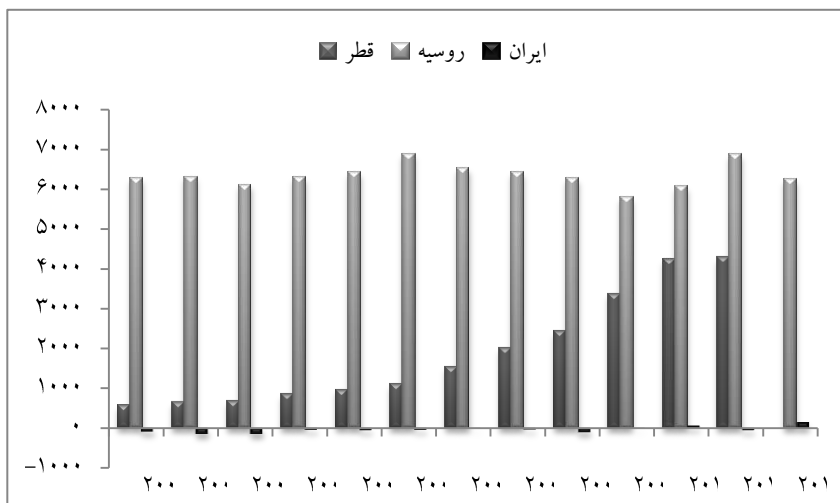
نمودار ۱۲- روند تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی در روسیه طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ (بیلیون فوت مکعب)

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

بر اساس نمودارهای فوق، مصرف داخلی گاز طبیعی در دو کشور روسیه و قطر نسبت به تولید کمتر است که به معنی ایجاد مازاد برای صادرات گاز طبیعی است. در نتیجه، افزایش تولید امکان صادرات بیشتر و در نتیجه افزایش درآمد کشور را به دنبال دارد. در حالی که در ایران توسعه تولید گاز در مقایسه با این کشورها به حدی نبوده است که در صادرات گاز سهم قابل توجهی داشته باشد. به منظور ارائه تصویر بهتری از مازاد تولید، در نمودار ۱۸ شکاف بین تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی این سه کشور ارائه شده است. نمودار ۱۸ گویای تفاوت بسیار چشمگیر توان صادراتی دو کشور قطر و روسیه به عنوان رقبای ایران در بازار گاز طبیعی است. این بدان معنی است که ایران با اینکه جزو سه کشور دارای بیشترین ذخایر تولید گاز طبیعی جهان است، در بازار بین‌المللی گاز طبیعی جایگاه مناسبی ندارد.

نمودار ۱۸- شکاف بین تولید و مصرف داخلی گاز طبیعی قطر، روسیه و ایران طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲ (بیلیون فوت مکعب)

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

نمودارهای ارائه شده در این بخش به روشنی بیانگر وضعیت نامناسب ایران در بازار جهانی گاز طبیعی، در مقایسه با دو رقیبش است. در جدول ۲، دو مقطع زمانی ۲۰۰۰ و ۲۰۱۲ در سه بخش تولید، مصرف داخلی و صادرات این سه کشور مورد مقایسه قرار گرفته است.

جدول ۲- میزان تولید، مصرف داخلی و صادرات گاز طبیعی قطر، روسیه و ایران در ۲۰۰۰ و ۲۰۱۲ (بیلیون فوت مکعب)

		میزان (بیلیون فوت مکعب)				
		درصد افزایش در بازه		۲۰۱۲	۲۰۰۰	
تولید	قطر	۴۳۷/۳	۵۵۲۳	۱۰۲۸	۱/۱۷	۴/۵۹
	روسیه	۱۲	۲۱۶۸۵	۱۹۳۵۵	۲۲/۱۹	۱۸/۰۵
	ایران	۱۶۵/۶	۵۶۴۹	۲۱۲۷	۲/۴۴	۴/۷
مصرف	قطر	۱۳۶/۳	۱۲۵۷	۵۳۲	۰/۳	۱/۰۴
	روسیه	۱۸/۲	۱۵۴۳۷	۱۳۰۵۹	۱۴/۹۶	۱۲/۸۶
	ایران	۱۴۸/۱	۵۵۱۱	۲۲۲۱	۲/۵۴	۴/۵۹
صادرات	قطر	۷۶۰/۳	۴۲۶۷	۴۹۶	۲/۱۵	۱۱/۶۱
	روسیه	۱۱/۹	۷۳۷۲	۶۵۹۰	۲۸/۶۸	۲/۰۷
	ایران	-	۳۲۶	۰	۰	۰/۸۸

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA) و محاسبات تحقیق

جدول فوق گویای عدم همخوانی بین وضعیت بالقوه و بالفعل ایران در حوزه گاز طبیعی است. کشور قطر طی سالهای اخیر روند رو به رشدی در تولید گاز طبیعی داشته است و تولید این کشور در سال ۲۰۱۲ نسبت به سال ۲۰۰۰ بیش از ۵ برابر شده و صادرات آن به صورت شتابان رو به افزایش بوده است. با اینکه در سال ۲۰۰۰ تولید گاز قطر حدود نیمی از تولید ایران بوده، در ۲۰۱۲ به تولیدی برابر با ایران رسیده است. با توجه به مصرف داخلی بسیار پایین قطر، صادرات گاز طبیعی در این کشور در سال ۲۰۱۲ نسبت به سال ۲۰۰۰ حدود ۷۶۰ درصد رشد داشته است و به نوعی تهدیدی جدی برای روسیه به عنوان یکی از کشورهای قدرتمند در بازار گاز طبیعی جهان شده است. این عدم همخوانی میان منابع گازی ایران و عملکرد تولید آن، در حالی است که

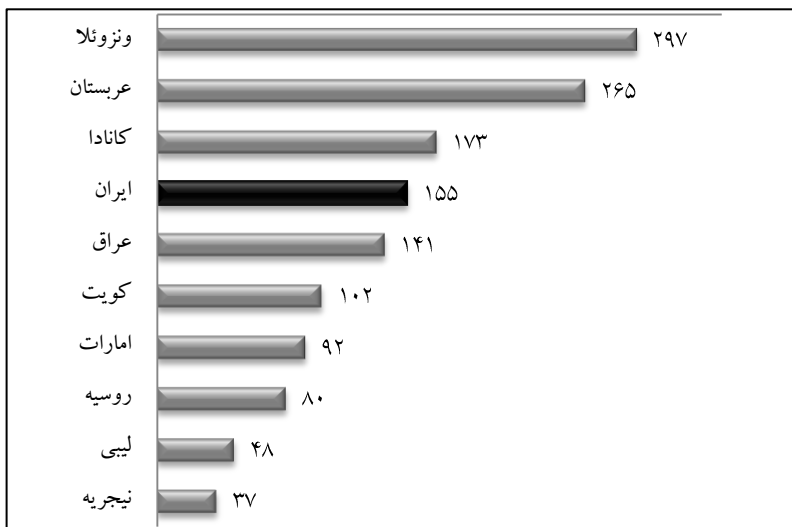
ایران و قطر میدان‌های گازی مشترکی با یکدیگر دارند که عدم سرمایه‌گذاری و بهبود شرایط تولید گاز در ایران عملاً موجب در اختیار قرار دادن فرصت بهره‌برداری بیشتر به قطر است.

وضعیت نامناسب ایران در بخش گاز طبیعی از هر دو سمت عرضه و تقاضا قابل تحلیل است. به دلیل نظام‌های قیمت‌گذاری در بازار انرژی و همچنین سازوکار مالی بخش انرژی، از سمت تقاضا روند مصرف گاز طبیعی در ایران افزایشی بوده است، و از سمت عرضه نیز علاوه بر موارد ذکر شده، محدودیت‌های سرمایه‌گذاری باعث ایجاد تنگناهای فراوان برای تولید گاز طبیعی شده است. چنین شرایطی لزوم اجرای اصلاحات در بازار انرژی کشور، و به طور خاص بازار گاز طبیعی، را ضروری می‌سازد. این موضوع در بخش سوم با تفصیل بیشتری بررسی خواهد شد.

۲-۲- نفت خام

در این بخش وضعیت تولید، مصرف، صادرات و واردات نفت خام ایران و دو کشور عربستان سعودی و عراق را بررسی خواهیم کرد. بر اساس اطلاعات نمودار ۱۹، عربستان سعودی، ایران و عراق جزو پنج کشور با بالاترین میزان ذخایر نفت خام در سطح جهان هستند.^۱ لذا بررسی تحولات تولید و صادرات نفت خام کشورهای عراق و عربستان، به عنوان رقبای ایران در بازار نفت جهانی و منطقه‌ای، شرایط دشوار صنعت نفت کشور را نمایان تر می‌سازد.

نمودار ۱۹- کشورهای دارای بیشترین ذخایر نفت اثبات شده تا ژانویه ۲۰۱۳ (میلیارد بشکه)

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

در جدول ۳، چکیده‌ای از وضعیت سه کشور عربستان سعودی، عراق و ایران در بخش نفت ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، رتبه عراق در ۲۰۱۲ در زمینه صادرات نفت بالاتر از ایران بوده است. این در حالی است که ایران طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ همواره جزو ۵ صادرکننده بزرگ نفت بوده است و رتبه کشور عراق، یا کشورهای چون امارات و کویت که هم‌اکنون بیش از ایران صادرات دارند، به پایین‌تر از ایران بود. چنین افولی از طرف ایران و چنان سعودی از طرف رقبای ایران در بازار جهانی نفت، بیانگر وجود مشکلاتی عمیق در بازار انرژی کشور است که در بخش بعدی گزارش فهرستی از این مشکلات ارائه خواهد شد.

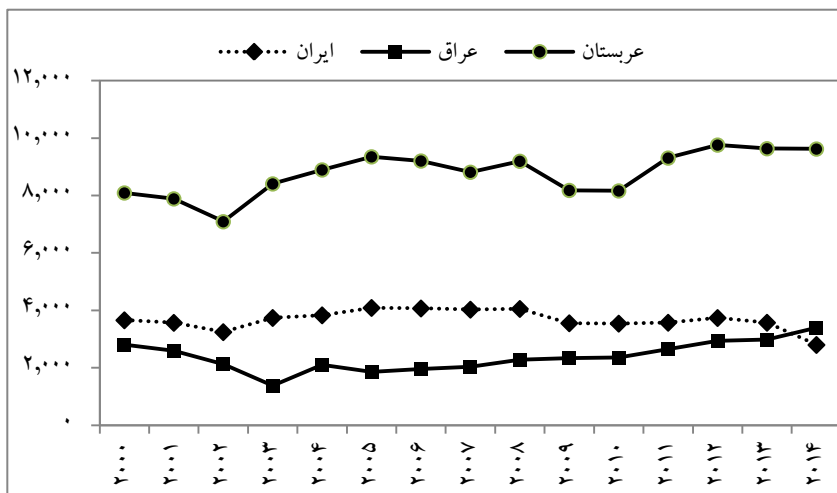
جدول ۳- رتبه جهانی عربستان سعودی، عراق و ایران در بخش نفت خام^۱

کشور	رتبه ذخایر نفت خام	رتبه تولید نفت خام	رتبه صادرات نفت خام
عربستان	۲	۱	۱
عراق	۵	۸	۶
ایران	۴	۶	۷

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

در نمودار ۲۰ روند صادرات ایران با کشورهای عربستان و عراق مقایسه شده است.

نمودار ۲۰- روند تولید نفت خام در عربستان سعودی، عراق و ایران طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۴ (هزار بشکه در روز)^۲

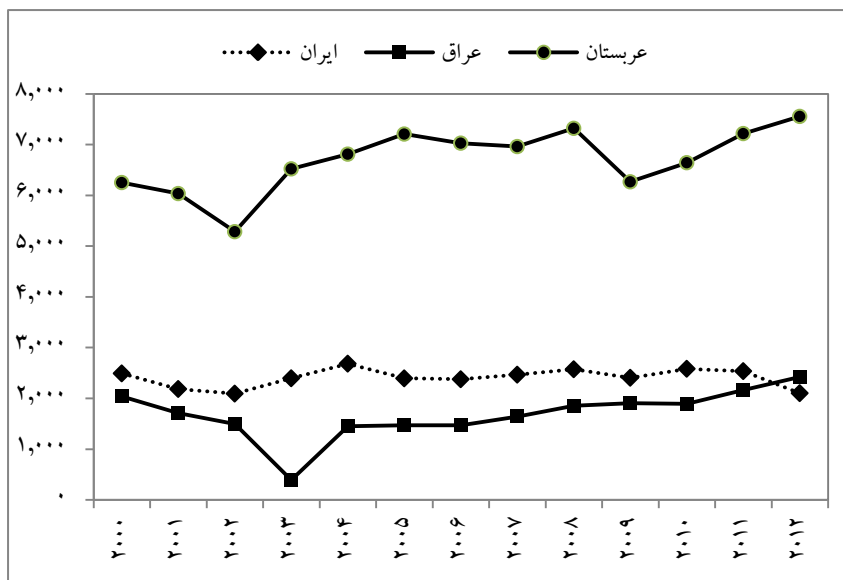

منبع: سازمان کشورهای صادرکننده نفت (OPEC)

۱. اطلاعات مرتبط با ذخایر نفت خام مربوط به ژانویه ۲۰۱۳ و باقی اطلاعات برای سال ۲۰۱۲ است.
۲. آمار سال ۲۰۱۴ تا ابتدای ماه مارس است. همچنین در این نمودار منظور از نفت، نفت خام و مشتقات نفتی است. لذا آمار ارائه شده در این نمودار با اطلاعات نمودار ۳ در خصوص تولید نفت ایران قابل مقایسه نیست.

بر اساس اطلاعات نمودار فوق، بنابر انتظار، عربستان سعودی، به عنوان یکی از تولید کنندگان سنتی نفت خام در جهان، از نظر تولید نفت با فاصله زیادی نسبت به ایران و عراق قرار دارد. ولی نکته قابل توجه افزایش میزان تولید نفت خام عراق نسبت به ایران در فوریۀ سال ۲۰۱۴ است. روند کاهشی تولید نفت خام ایران طی سالهای اخیر به دلیل عدم سرمایه گذاری و اعمال تحریمهای بین المللی در این بخش اتفاق افتاده است. در همین دوره، عراق توانسته است با جذب سرمایه گذاری مناسب، تولید خود را از حدود ۱/۸ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۰۵ به حدود ۳/۴ میلیون بشکه در روز در ابتدای سال ۲۰۱۴ برساند. و این در حالی است که نظیر بخش گاز، ایران در بخش نفت با کشور عراق میدانهای مشترک دارد. در نمودار ۲۱ تحولات صادرات نفت ایران با کشورهای عراق و عربستان مقایسه شده است.

نمودار ۲۱- روند صادرات نفت خام در عربستان سعودی، عراق و ایران طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۲ (هزار بشکه در روز)

منبع: سازمان کشورهای صادرکننده نفت (OPEC)

بر اساس آمار نمودار فوق، پیش از شروع روند کاهشی تولید نفت در ایران، در سال ۲۰۱۲ میزان صادرات نفت خام عراق از صادرات نفت خام ایران پیشی گرفته است. به دلیل نبود آمار به هنگام در خصوص صادرات نفت خام، امکان ترسیم وضعیت صادرات این سه کشور در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ وجود ندارد. ولی با توجه به تداوم روند کاهشی تولید نفت ایران و روند افزایشی تولید نفت عراق که در نمودار ۱۸ ملاحظه شد، و با توجه به اینکه میزان مصرف و رشد مصرف نفت در عراق به مراتب کمتر از ایران است، می‌توان انتظار داشت که فاصله صادرات عراق از ایران در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ بیش از آن چیزی باشد

که در نمودار ۲۱ مشاهده می‌شود؛ و لذا جایگاه ایران بین رقبای خود متزلزل‌تر شده است. البته به نظر می‌رسد با پیگیری و تلاش‌های وزارت نفت در دولت یازدهم روند کاهشی صادرات نفت کشور متوقف شده و حتی میزان صادرات کشور افزایش یافته باشد. در چنین شرایطی توجه هر چه بیشتر به سرمایه‌گذاری قابل توجه در بخش‌های بالا دستی صنعت نفت ضروری به نظر می‌رسد و در کنار آن باید سازوکار مالی بخش انرژی و قیمت‌گذاری فرآورده‌های نفتی اصلاح شود تا بتوان روندهای کنونی در بازار جهانی نفت را به نفع کشور تغییر داد.

۲-۳- نتیجه‌گیری

مطالب این بخش نشان می‌دهد که ایران به تدریج در حال از دست دادن مزیت‌ها و امتیازات طبیعی خود در مقایسه با کشورهای اطراف مانند عراق، قطر و عربستان است. در صورتی که این روند در سال‌های آتی هم تداوم یابد، هزینه‌های آن برای اقتصاد ایران بسیار بالا خواهد رفت و فرآیند توسعه اقتصادی کشور با دشواری‌های بیشتری همراه خواهد بود. از طرفی، با توجه به اینکه سال‌های پیش‌رو مصادف با زمانی است که اقتصاد ایران بیش از هر مقطع زمانی دیگری نیازمند رشد و ایجاد شغل است،^۱ دشواری‌های موجود در بخش انرژی برای توسعه اقتصادی کشور بسیار پرهزینه خواهد بود. بنابراین، لازم است هر چه سریع‌تر برای جلوگیری از تداوم روند از دست رفتن مزیت‌ها و امتیازات بالقوه اقتصاد ایران در بازار بین‌المللی انرژی برنامه‌ریزی کرد. تدوین طرح اصلاح بازار انرژی در این راستا قابل تعریف است.

۱. نک: گزارش بررسی تحولات اقتصاد کلان.

۳- مسائل موجود بازار انرژی

در این بخش به طور خلاصه به برخی از چالش‌های بازار انرژی کشور اشاره می‌شود.

۳-۱- عدم رعایت حقوق مالکیت بنگاه‌های تولیدکننده انرژی

با اینکه بنگاه‌های فعال در زنجیره تولید و توزیع انرژی در ایران دولتی‌اند، عدم رعایت حق مالکیت این بنگاه‌ها بر ارزش افزوده‌ای که تولید می‌کنند، فعالیت اقتصادی آن‌ها را با مشکل مواجه کرده است. در واقع، دولت این اجازه را به خود می‌دهد که درآمدهای حاصل از فروش حامل‌های انرژی را به حساب خزانه واریز کند و بر اساس صلاح‌دید خود، منابعی را در اختیار بنگاه‌هایی چون شرکت‌های برق یا شرکت پخش و پالایش فرآورده‌های نفتی قرار دهد. این امر امکان برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری را از این بنگاه‌ها سلب می‌کند و بخش بزرگی از عدم رشد تولید حامل‌های انرژی، متناسب با رشد مصرف در سال‌های اخیر و در نتیجه، تبدیل شدن کشور به واردکننده بسیاری از حامل‌های انرژی نیز از این مسئله ناشی می‌شود. یکی از اصلاحات اولیه مورد نیاز در سمت عرضه بازار انرژی ایران، اصلاح سازوکار مالی بین دولت و بنگاه‌های فعال در این بخش است. نخستین گام، در این اصلاحات تعیین سازوکاری است که این بنگاه‌ها بتوانند منابعی را که در دوره‌های آتی به دست می‌آورند پیش‌بینی کرده برای آن‌ها برنامه‌ریزی کنند.

۳-۲- اختلال در پیامدهی قیمت‌ها به مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان انرژی

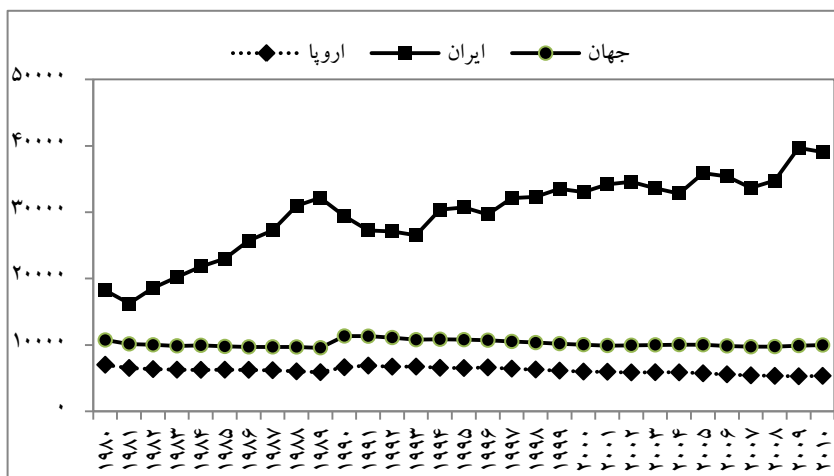
در سازوکار بازار، «قیمت» نقش مهمی را در مدیریت منابع و ایجاد تعادل در اقتصاد ایفا می‌کند. با ورود عرضه‌کنندگان و متقاضیان کالاها و خدمات، قیمت هر کالا و خدمت «کشف» می‌شود. پس از مشخص شدن قیمت هر کالا در مقایسه با دیگر کالاها، یعنی «قیمت‌های نسبی»، مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان، هر یک به تناسب از اطلاعات ارزشمندی که قیمت‌ها در اختیار آنان قرار می‌دهند استفاده می‌کنند. مصرف‌کنندگان با ملاحظه و تحلیل قیمت‌های نسبی، در خصوص الگوی مصرف و مدیریت سبد مصرفی خود تصمیم می‌گیرند. تولیدکنندگان نیز متوجه می‌شوند که در کدام بخش از اقتصاد، فرصت سودآوری بیشتر وجود دارد. میزان سودآوری تولید یک کالا و خدمت، نشان‌دهنده میزان نیاز جامعه به عرضه بیشتر آن کالا و خدمت است. آنچه در چند دهه اخیر در بازار انرژی ایران اتفاق افتاده است، بر خلاف سازوکار اشاره شده بوده است. تثبیت قیمت ریالی حامل‌های انرژی برای یک دوره و جهش‌های ناگهانی در قیمت‌ها در دوره بعدی، رفتار مصرفی متفاوتی را برای آحاد اقتصادی رقم می‌زند. خانوارها و بنگاه‌ها در دوره‌ای که قیمت نسبی انرژی رو به کاهش است، افزایش مصرف انرژی را دستور کار خود قرار می‌دهند و توجهی به بهره‌وری میزان انرژی مصرفی نمی‌کنند. در نتیجه، سرانه مصرف انرژی افزایش می‌یابد و تولیدی انرژی بر دستور کار قرار می‌گیرد. از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری در تولید انرژی جذابیت نخواهد داشت و سرمایه‌گذاران سرمایه‌هایشان را از بازار انرژی به سمت بازارهایی می‌برند که سودآوری و آزادی عمل بیشتری داشته باشند.

آمارها نشان می‌دهند که کارایی بهره‌برداری از حامل‌های انرژی در ایران، در مقایسه با متوسط جهانی، بسیار پایین است. میزان کارایی مصرف انرژی، با شاخص شدت انرژی^۱ اندازه گرفته می‌شود. این شاخص میزان مصرف انرژی کشورهای مختلف را نسبت به میزان تولید ناخالص داخلی کشورها اندازه‌گیری می‌کند. نمودار ۲۲ مقدار و روند تغییرات شاخص شدت انرژی را در ایران، با متوسط جهانی و متوسط کشورهای اروپایی مقایسه می‌کند.^۲ مقدار مطلق شدت انرژی در سال ۲۰۱۰ برای ایران معادل $11657 \text{ Btu/US \$}$ بوده است، در حالی که این شاخص در سال ۲۰۱۰ برای کشورهای اروپایی برابر $5427 \text{ Btu/US \$}$ و برای متوسط کشورهای جهان برابر $7452 \text{ Btu/US \$}$ بوده است. این ارقام به این معناست که بهره‌وری مصرف حامل‌های انرژی در ایران بسیار پایین است. نکته دیگری که در این نمودار قابل مشاهده است، روند تغییرات کارایی مصرف انرژی است. همان‌طور که در نمودار ۲۲ مشاهده می‌شود، کارایی مصرف انرژی در جهان و اروپا، در سی سال اخیر بهبود یافته است و این در حالی است که روند این شاخص برای ایران افزایشی است و بهره‌وری مصرف انرژی در ایران روند نزولی داشته است.

1. energy intensity

۲. واحد اندازه‌گیری شدت انرژی در نمودار ۲۲، Btu (British thermal units) به ازای تولید معادل ۱ دلار آمریکا به قیمت سال ۲۰۰۵ میلادی بر اساس معیار برابری قدرت خرید (PPP) است.

نمودار ۲۲- مقایسه شدت انرژی در ایران با متوسط جهانی طی سال‌های ۱۹۸۰ الی ۲۰۱۰ (بی تی یو در سال)

منبع: سازمان اطلاعات انرژی (EIA)

۳-۳- بار هزینه‌ای بازار انرژی بر بودجه دولت و کسری بودجه

در بسیاری از اقتصادها، بازار انرژی منبعی برای کسب درآمدهای مطمئن مالیاتی برای دولت‌ها محسوب می‌شود. اما در بازار انرژی ایران، نه تنها درآمدی از محل وضع مالیات بر مصرف انرژی نصیب دولت نمی‌شود، بلکه هزینه‌های بنگاهداری در بخش تولید، واردات و توزیع انرژی و سرمایه‌گذاری برای توسعه شبکه و افزایش تولید، بر بودجه عمومی تحمیل می‌شود. در نتیجه، با وجود برخورداری ایران از منابع عظیم انرژی، سهم عمده‌ای از کسری بودجه دولت و تورم، ناشی از هزینه‌های تأمین انرژی برای بازار داخلی است.

۳-۴- تحمیل شوک به اقتصاد ملی از طریق جهش دستوری قیمت‌ها

قیمت حامل‌های انرژی در بسیاری از اقتصادها، مانند دیگر قیمت‌ها، در چهارچوب سازوکار بازار و بر اساس تحولات عرضه و تقاضا و پیش‌بینی جامعه از آینده تحولات بازار مشخص می‌شود. اما در اقتصاد ایران، که قیمت انرژی به صورت دستوری و توسط دولت تعیین می‌شود، قیمت حامل‌های انرژی به یک متغیر سیاست‌گذاری تبدیل شده است. اختیار دولت در قیمت‌گذاری انرژی باعث شده است تا تغییر قیمت، معمولاً به صورت جهشی و عموماً غیرقابل پیش‌بینی باشد. جهش‌های آنی قیمت حامل‌های انرژی، که بعد از دوره‌های طولانی تثبیت قیمت اتفاق می‌افتد، به صورت یک شوک به اقتصاد ملی وارد می‌شود و آثار نامطلوبی در سطح اقتصاد کلان بر جای می‌گذارد. همین مسئله، به شکل تهدیدی دائمی برای ثبات اقتصادی، همواره در کمین اقتصاد ایران است. لذا اصلاح سازوکار قیمت‌گذاری حامل‌های انرژی از جمله چالش‌های پیش روی بازار انرژی کشور است.

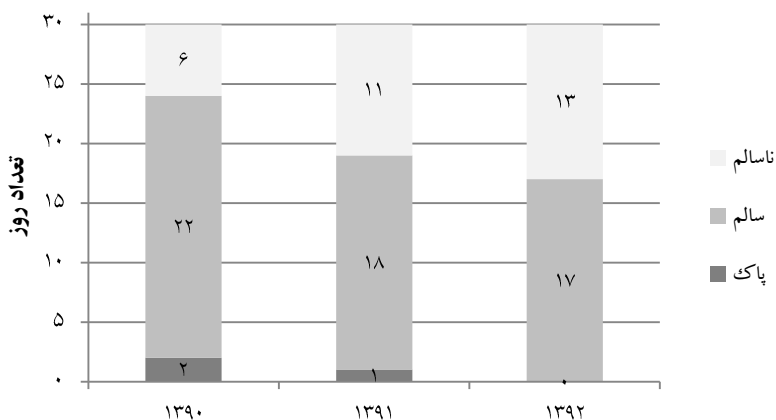
۳-۵- قاجاق سوخت

به دلیل اختلاف قیمت فرآورده‌های نفتی در داخل کشور با کشورهای همسایه، قاجاق سوخت، به عنوان تجارتی سودآور، همواره گریبانگیر اقتصاد ملی بوده است. تجربه سالیان گذشته نشان می‌دهد که روش‌های سلبی برخورد با این پدیده، چندان مؤثر نبوده است، و برای حل ریشه‌ای این مشکل، چاره‌ای جز واقعی ساختن قیمت حامل‌های انرژی در کشور وجود ندارد.

۳-۶- آلودگی هوای کلان‌شهرها

طی سال‌های اخیر، روند آلودگی هوای کلان‌شهرها به صورت گسترده رو به افزایش بوده است. مصرف رو به رشد سوخت‌های فسیلی در کنار عدم نوسازی ناوگان حمل و نقل شهری موجب شده است که در نیمه دوم هر سال آلودگی شدید هوا گاهی به تعطیلی مدارس و ادارات منجر شود. چنین شرایطی سلامت شهروندان را، به خصوص در کلان‌شهرها، به صورت جدی تهدید می‌کند. اکنون وضعیت آلودگی هوای کلان‌شهرهای کشور تبدیل به یک بحران شده است و پیگیری برنامه‌های اصلاحی در بازار انرژی کشور بیش از پیش ضروری شده است. برای نمونه، در نمودار ۲۳ وضعیت آلودگی هوای تهران طی سال‌های اخیر ترسیم شده است.

نمودار ۲۳- وضعیت آلودگی هوای تهران در آبان ماه سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۲

منبع: شرکت کنترل کیفیت هوا شهرداری تهران

بر اساس اطلاعات نمودار فوق، وضعیت پاک به ترتیب در ۲ و ۱ روز طی آبان ماه سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ رخ نموده است. این درحالی است که این وضعیت در هیچ‌یک از روزهای مدت مشابه سال ۹۲ رخ نداده است. طی آبان ماه سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱، هوای تهران به ترتیب ۲۲ و ۱۸ روز در وضعیت سالم قرار داشته که این شرایط به ۱۷ روز طی آبان ماه سال ۹۲ رسیده است. وضعیت ناسالم در ۶ روز طی آبان ماه سال ۱۳۹۰ و ۱۱ روز طی مدت مشابه سال ۱۳۹۱ مشاهده شده است، در حالی که این شرایط در آبان ماه سال ۹۲ به ۱۳ روز افزایش یافته است. با توجه به نمودار ۲۳، شاخص کیفیت هوای تهران در آبان ماه سال ۹۲، نسبت به مدت مشابه دو سال قبل از آن در وضعیت نامطلوب‌تری قرار داشته است. چنین شرایطی کم و بیش در دیگر کلان‌شهرهای کشور و در دیگر ماه‌های سال نیز حاکم است.

۳-۷- توزیع ناعادلانه مواهب نفتی میان ایرانیان

ارزان‌فروشی حامل‌های انرژی در بازار داخلی، باعث توزیع ناعادلانه مواهب نفتی میان ایرانیان شده است. به طوری که در سطوح درآمدی بالاتر، مصرف حامل‌های انرژی بیشتر است و در نتیجه، سهم بیشتری از مواهب نفتی، یا به عبارت دیگر، سهم بیشتری از یارانه انرژی نصیب خانوارهای برخوردار می‌شود. لذا با اینکه هدف از اعطای یارانه انرژی حمایت از اقشار آسیب‌پذیر است، در نهایت، این خانوارهای با درآمدهای بالا هستند که از موهبت انرژی ارزان بیشتر بهره‌مند می‌شوند.^۱

۱. برای توضیحات بیشتر در این خصوص، نک: گزارش "بررسی تجربه‌های جهانی، بخش اول: اصلاح بازار انرژی". و برای مشاهده پدیده توضیح داده شده مبنی بر استفاده بیشتر خانوارهای برخوردار از یارانه انرژی در اقتصاد ایران، نک: گزارش "بررسی وضعیت رفاهی خانوار".

۳-۸- بار سیاسی تغییر قیمت حامل‌های انرژی

در بسیاری از اقتصادها، بازار جهانی تعیین‌کننده سطح قیمت حامل‌های انرژی است و دولت‌ها به طور مستقیم نقشی در تعیین سطح قیمت و نوسانات آن ندارند. اما در ایران، قیمت انرژی یک متغیر سیاست‌گذاری است و در نتیجه، تغییر قیمت انرژی برای دولت‌ها هزینه‌های سیاسی دارد. این موضوع، انگیزه دولتمردان را برای اصلاح قیمتی در این بازار کاهش می‌دهد، زیرا افزایش قیمت حامل‌های انرژی باعث نارضایتی عمومی شهروندان از دولت می‌شود. این در حالی است که در دیگر کشورها، مردم سازوکار بازار را مسئول نوسانات قیمت انرژی می‌دانند، و نزد افکار عمومی دولت مسئولیتی از بابت نوسانات قیمت حامل‌های انرژی ندارد.

تعیین قیمت حامل‌های انرژی، از جمله بنزین، از سال‌های برنامه اول توسعه، به یکی از موضوعات حساس میان سیاست‌گذاران و دولتمردان تبدیل شده است. و تعیین نرخ سالیانه بنزین و دیگر حامل‌های انرژی، وقت و انرژی زیادی را از دستگاه کارشناسی و مدیریتی کشور به خود اختصاص می‌دهد، در حالی که در بسیاری از اقتصادها، اساساً تعیین قیمت کالاها موضوع سیاست‌گذاری نیست. البته جالب اینجاست که در اقتصاد ایران نیز قیمت بسیاری از کالاها که سهم عمده‌ای در سبد مصرفی خانوار دارند، موضوع سیاست‌گذاری نیست. با این حال، انرژی که سهمی کمتر از ۶ درصد هزینه خانوار را به خود اختصاص می‌دهد،^۱ به یکی از مهم‌ترین موضوعات سیاست‌گذاری در دولت‌های مختلف تبدیل شده است.

۱. نک: گزارش "بررسی وضعیت رفاهی خانوار".

۳-۹- انحصار در عرضه انرژی

یکی از ارکان سازوکار بازار، وجود «رقابت» میان عرضه‌کنندگان کالاها و خدمات است. رقابت باعث افزایش کارایی در اقتصاد می‌شود و انگیزه‌های لازم در بنگاه‌ها برای کاهش هزینه‌ها و کاهش قیمت محصولات و ایجاد نوآوری در عرضه محصولات باکیفیت‌تر را فراهم می‌کند. ساختار تولید و توزیع انرژی ایران، دولتی و انحصاری است. در این شرایط، علاوه بر ناکارآمدی ناشی از انحصار، ناکارآمدی ناشی از تصدی دولت نیز بر میزان ناکارآمدی در این بخش افزوده است.

۳-۱۰- فراهم بودن بستر مناسب برای اعمال فشار بین‌المللی بر ایران از طریق بازار انرژی

به دلیل انحصار دولت در تولید و توزیع حامل‌های انرژی، بستر مساعدی برای استفاده قدرت‌های بین‌المللی از اهرم انرژی برای اعمال فشار سیاسی بر دولت ایران از طریق ایجاد محدودیت بر سر راه تأمین حامل‌های انرژی از بازارهای جهانی یا صادرات انرژی ایران به بازارهای بین‌المللی فراهم شده است. در صورتی که عرضه حامل‌های انرژی در یک بازار رقابتی و توسط بنگاه‌های متعددی از بخش خصوصی صورت گیرد، مجال این سوءاستفاده برای قدرت‌های بزرگ فراهم نخواهد بود و آسیب‌پذیری اقتصاد ملی از این مسیر کاهش خواهد یافت.

۳-۱۱- نتیجه‌گیری

با توجه به مجموعه موارد اشاره شده به عنوان چالش‌های کنونی بازار انرژی

کشور، طراحی و اجرای اقدام‌های اصلاحی جهت رفع این مشکلات ضروری به نظر می‌رسد. اما باید توجه داشت که کلیه مشکلات برشمرده را نمی‌توان به صورت هم‌زمان حل و فصل نمود. باید به توالی اجرای سیاست‌های اصلاحی و اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر توجه ویژه داشت. لذا برنامه اصلاح بازار انرژی در راستای رفع این مشکلات، به گونه‌ای تدوین شده است که به تدریج و طی چند سال منجر به رفع موانع پیش‌رو شود.

۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این نوشتار، مشکلات موجود در بازار انرژی ایران را به اجمال برشمردیم. این مشکلات باعث شده‌اند که بخش اعظم ثروت نفت و گاز استخراج شده از منابع زیرزمینی کشور، به شکل ناکارآمدی در داخل مصرف شود، بدون اینکه چنانکه باید باعث رشد و شکوفایی اقتصاد ملی گردد. وضعیت مصرف انرژی در کشور بسیار نگران‌کننده است و اگر روند مصرف انرژی در کشور به همین صورت ادامه یابد، در آینده نزدیک این بخش با بحرانی جدی مواجه خواهد شد. از سوی دیگر، مشکلات زیست‌محیطی ناشی از بهره‌برداری ناصحیح از حامل‌های انرژی، به بحران تبدیل شده است و باید به سرعت برای رفع آن‌ها برنامه‌ریزی کرد. این در حالی است که با وجود صرف ۲ میلیون بشکه نفت در روز و نزدیک به ۱۵۰ میلیارد مترمکعب گاز در سال برای تأمین انرژی کشور، دولت منابع ریالی لازم را برای مدیریت بازار انرژی در اختیار ندارد. در حالی که علاوه بر تأمین مالی از محل فروش انرژی، دولت می‌تواند از محل وضع مالیات بر مصرف انرژی، چالش‌هایی چون آلودگی هوا و توسعه حمل و نقل عمومی را رفع کند.

در کنار این مشکلات، ساختار انحصاری تولید و توزیع انرژی، باعث ایجاد بستر مناسب برای اعمال فشار بر دولت شده است. به طوری که انجام هرگونه اصلاح در بازار انرژی، تبعات اجتماعی و سیاسی خواهد داشت. از سوی دیگر، انحصار دولت در تولید و توزیع انرژی باعث اعمال فشار قدرت‌های غربی از طریق ایجاد محدودیت ورود کالا و تجهیزات مرتبط با این صنعت شده است. مجموعه این مشکلات، انجام اصلاحات در بازار انرژی کشور را اجتناب‌ناپذیر کرده و اقداماتی فوری و البته سنجیده را ضروری ساخته است. لزوم اجرای چنین اصلاحاتی با در نظر داشتن کلیه ابعاد اشاره شده، ارائه یک بسته سیاستی را ضروری می‌سازد؛ بسته‌ای که کلیه سیاست‌های لازم برای اجرای موفقیت‌آمیز طرح، و همچنین کلیه اقدامات حمایتی بخش خانوار و بنگاه‌ها را لحاظ کرده باشد. طرح اصلاح بازار انرژی در این راستا تدوین شده است و با در اختیار قرار دادن برنامه‌ای جامع و کلان برای یک دوره میان‌مدت، اصلاح سازوکارهای ناصحیح بازار انرژی را هم‌زمان با اصلاح دیگر بازارها و بخش‌های مرتبط با بازار انرژی در دستور کار قرار می‌دهد. مطابق با چارچوب ارائه شده در شکل ۱، در گزارش‌های بعدی (گزارش‌های دوم تا هفتم) دیگر مطالعات منتج به تدوین طرح اصلاح بازار انرژی را ارائه خواهیم کرد و در هر بخش سیاست‌های اقتصادی مرتبط را تبیین خواهیم نمود. در گزارش هشتم نیز رئوس اصلی طرح اصلاح بازار انرژی را معرفی خواهیم کرد.

۵- منابع

- آمارنامه انرژی شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده های نفتی ایران
- ترازنامه انرژی کشور
- گزارش تحولات اقتصادی سال ۱۳۹۱ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- گزارش ماهانه شرکت کنترل کیفیت هوا شهرداری تهران
- *Annual Statistical Bulletin 2013* (OPEC)
- *OPEC Monthly Oil Market Report* (March 2014)
- *Oil and Gas Journal*, January 2013 (EIA)
- OPEC Basket Price
- *OPEC Monthly Oil Market Report* (February 2014)
- U.S. Energy Information Administration (EIA)